**Alexandre Doulut, Serge Klarsfeld &
Sandrine Labeau (red.). 1945. Les rescapés juifs
d'Auschwitz témoignent**

Parijs: Les fils et filles des déportés juifs de France – Après l'oubli, 2015

Paul Bernard-Nouraud

Traducteur : Gorik de Henau

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/5540>

DOI : 10.4000/temoigner.5540

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 1 octobre 2016

Pagination : 190-192

ISBN : 987 2-9600926-4-6

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Paul Bernard-Nouraud, «Alexandre Doulut, Serge Klarsfeld & Sandrine Labeau (red.). 1945. Les rescapés juifs d'Auschwitz témoignent», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 123 | 2016, Online op 02 novembre 2021, geraadpleegd op 04 novembre 2021. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/5540> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.5540>

Ce document a été généré automatiquement le 4 novembre 2021.

Tous droits réservés

Alexandre Doulut, Serge Klarsfeld & Sandrine Labeau (red.).

1945. Les rescapés juifs d'Auschwitz témoignent

Parijs: Les fils et filles des déportés juifs de France – Après l'oubli, 2015

Paul Bernard-Nouraud

Traduction : Gorik de Henau

RÉFÉRENCE

Alexandre Doulut, Serge Klarsfeld & Sandrine Labeau (red.). 1945. *Les rescapés juifs d'Auschwitz témoignent*. Parijs: Les fils et filles des déportés juifs de France – Après l'oubli, 2015

- 1 De bundel die werd samengesteld door Alexandre Doulut, Sandrine Labeau en Serge Klarsfeld wordt afgebakend door twee chronologische en interpretatieve grenzen. Een eerste grens wordt getrokken door het motto dat werd ontleend aan *Le mort qu'il faut* (2001) van Jorge Semprún, als hij er op bittere toon aan herinnert dat de specialisten door het geleidelijk verdwijnen van de laatste getuigen van Auschwitz niet langer hinder zullen ondervinden. Aan diezelfde getuigen wordt hulde gebracht door middel van het tweede motto, van de hand van Klarsfeld zelf, want 'dankzij hen kon het verhaal worden opgetekend van wie niet terugkwamen', en wel vanaf 1945.
- 2 Er werden alleen getuigenissen opgenomen die de Franse autoriteiten optekenden bij overlevenden tijdens de weken en maanden volgend op het openen van de kampen – een beslissing die wordt gerechtvaardigd door het feit dat ze niet eerder waren uitgegeven. Bovendien waren de betreffende archieven, afkomstig van de SRCGE (*Service de recherche des crimes de guerre ennemis*) en het PDR (*Ministère des Prisonniers, déportés et réfugiés*), tot nog toe niet in detail bestudeerd. Maar het lijkt wel of de

getuigeniswaarde van deze teksten in de ogen van de drie auteurs wordt gewaarborgd door hun vroegtijdige karakter. Onuitgesproken dan wel, want ze beschouwen ze als ‘bijzonder belangrijk’ (13), wat zo vanzelfsprekend lijkt dat het niet nader wordt verklaard. De overtuiging dat de geloofwaardigheid van een getuigenis des te groter is naarmate er tussen de ervaring zelf en het verslag ervan minder tijd verstreken is, is eigenlijk afkomstig van Jean Norton Cru, die in *Témoins* (1929) een ‘poging tot analyse en kritiek’ deed.

- 3 We willen hier niet de discussie aangaan over het feit of vroegtijdigheid al dan niet een waarborg voor getuigeniswaarde is, maar veeleer het resultaat beoordelen van die principiële houding, namelijk het vreemde document dat nu voorligt. De getuigenissen van de overlevenden van alle 82 transporten (als die plaatsvonden) worden er *in extenso* gereproduceerd in de vorm van facsimile’s, waardoor hun geloofwaardigheid nog wordt versterkt. We betreuren het evenwel dat de reproducties alleen in zwart-wit zijn afgedrukt en vinden het eigenaardig dat de foto’s (zoals trouwens bepaalde afbeeldingen) geen legende noch bronvermelding of datum meekrijgen en dat we niets te weten komen over het verdere leven van de personen die hier zijn afgebeeld.
- 4 1945. *Les rescapés juifs d’Auschwitz témoignent* zit dus tussen twee stoelen: de archieven werden geselecteerd, van aantekeningen voorzien, soms bekritiseerd, maar vormelijk niet aangepast of herzien, alsof de auteurs ze als dusdanig wilden bewaren en de lezer alleen de hoogst noodzakelijke instrumenten voor een beter begrip wilden verschaffen. Daarna begin je bepaalde naakte details op te merken, toevallige verbanden te zien tussen de formulieren en de brieven die getuigen van de ‘extreem uiteenlopende “trajecten” van de overlevenden’ (14), in de kantlijnen van de tot op heden marginaal gebleven getuigenissen bewijzen te zoeken van het uitzonderlijke traject van hun auteurs.
- 5 Wellicht ervaren een aantal overlevenden het als een nieuwe ondervraging dat ze bij hun terugkeer werden geïnterviewd door de Franse autoriteiten, die uit waren op een dergelijke toenadering – zoals de auteurs stellen op bladzijde 44. Maar dat de verklaringen van Joodse Auschwitz-overlevenden in Parijs werden afgenomen door de regionale SRCGE-directeur in eigen persoon wijst op de bijzondere interesse voor die getuigenissen uit de eerste hand. De insteek was toen niet zozeer historisch als wel juridisch, namelijk de bewijzen verzamelen waarmee misdadigers voor het gerecht konden worden gebracht. Maar uit bepaalde vergissingen van getuigen of van diegenen die hun woorden neerschreven, blijkt ook de context waarin een en ander plaatsvond. Eveneens wordt door bepaalde verwijzingen of toespelingen duidelijk dat er al een gedeelde kennis tot stand kwam. Zo kon Samy Errera (gedepoteerd met het transport van 9 november 1942) op 12 april 1945 tegenover zijn gesprekspartner zonder verdere uitleg stellen dat zijn reis verliep ‘in de omstandigheden die u kent’ en verklaarde Charles Naparstek (die met het transport van 23 september 1942 werd gedepoteerd) begin juni 1945 op zijn beurt dat zijn reis was verlopen ‘in de gebruikelijke omstandigheden: een verzegelde beestenwagen waarin zestig gedepoteerden hadden plaatsgenomen’ (176).
- 6 Enkele andere voorbeelden geven aan dat die kennis wordt vergaard in een context waarin de adequate categorieën tot stand komen. Boven op de PDR-formulieren moeten de interviewers met de letter P of R aangeven of het gaat om ‘politieke’ dan wel ‘raciale’ gedepoteerden. Op verschillende plaatsen (pagina’s 100, 115 en 258) vermoed je dat de interviewer eerst P had geschreven, alvorens een bijkomend streepje te trekken zodat

de letter R verschijnt. Daaruit blijkt hoe moeilijk het wel was de gepaste categorie te bepalen, te meer daar een aantal getuigen benadrukten dat ze waren opgepakt om politieke redenen, en pas in tweede instantie om raciale motieven. Niet zo bij Abraham Bronstein, die op 29 juli 1942 werd gedeporteerd. De ambtenaar aarzelde duidelijk om op de vragenlijst de vermelding 'weduwnaar' aan te strepen (hij liet 'gehuwd' staan en schrapte 'alleenstaand'), waar hij tussen haakjes aan toevoegde: 'vrouw gedeporteerd – geen nieuws' (90). Dit handvol doorhalingen en aantekeningen in de kantlijn werpt licht op het gesprek dat zestig jaar eerder tussen twee mensen plaatsvond – een paar pennentrekken als weerslag van de mondelinge communicatie die door het archief wordt gereconstrueerd. Op hetzelfde proces-verbaal van 9 juli 1945 schreef de interviewer trouwens nog 'Auschwitz', met twee s'en (91), zoals Louis Aragon die plaatsnaam twee jaar voordien voor het eerst in het Frans schreef. We zien hoe verschillende woorden op hun beurt hun intrede maken in het collectieve geheugen: 'Figuren', 'moslims', 'kapo's' enzovoort.

- 7 Onder de door getuigen genoemde nazimisdadigers keert de naam Mengele het vaakst terug, ook nu weer op minstens drie verschillende manieren gespeld (68, 177 en 272). Opvallend is ook de nadruk waarmee de overlevenden collaborateurs hekelen, in het bijzonder de Joden die zich in hun ogen overmatig met hun beulen hebben ingelaten, maar daarnaast loven ze vaak het gedrag van hun Franse en Joods-Franse landgenoten. Het getuigenis van Claude Bloch, gedeporteerd op 22 juni 1942, is in dit verband een mooi voorbeeld (50-59).
- 8 Misschien nog opmerkelijker is het getuigenis van Chaïm Hermann, gedeporteerd op 2 maart 1943, wiens afschuw van Polen ook omgekeerd evenredig lijkt met zijn liefde voor Frankrijk (zie 216-219). Vanwege het specifieke karakter van zijn getuigenis wordt voor hem een uitzondering gemaakt, want hij overleefde het niet. Zoals de auteurs aangeven, gaat het hier waarschijnlijk om het eerste bekende manuscript van een lid van het *Sonderkommando* in Auschwitz. Het is gedateerd op 6 november 1944 en werd na februari 1945 in de bodem in Birkenau ontdekt; daarna werd het overgemaakt aan het PDR, waar er een afdruk van werd gemaakt. In de brief bezweert Hermann zijn vrouw en dochter hem te geloven, te geloven dat hij zich niet heeft misdragen en dat hij sterft met een mooi en ongeschonden lichaam: zijn handen 'herkenden eerst zelfs [z]ijn lichaam niet toen ze het schrobden', maar nu is hij 'mooi slank en sportief', zo schrijft hij, en hij kan in vrede gaan, in de wetenschap dat zij in leven zijn en hun vijand verslagen is (217).
- 9 In deze tekst, die in Auschwitz-Birkenau werd geschreven ten tijde van de *Sonderkommando*-opstanden, is al het intussen bekende procedé te zien waarbij gemeenschappelijke culturele referenties worden ingeroepen en herroepen. Hermann schrijft: 'het is daar een andere wereld, noem het de hel, maar de hel van Dante is onnoemelijk belachelijk vergeleken met deze echte hel' (218). Dit procedé is een van de topoi van de getuigenisliteratuur en is tegelijk ook een tegenrelaas, geschreven in naam van de historische waarheid omtrent wat hem en andere gedeporteerden overkwam – een relaas dat hij net zo goed tot zijn verwanten richt als tot de komende generaties die het zullen lezen.
- 10 Want in de getuigenissen die in deze bundel zijn verzameld worden maar twee soorten namen genoemd: ten eerste die van de beulen en hun medewerkers, met het oog op een juridische veroordeling, en ten tweede die van de doden (de naam van de oud-legionair Sielberstein/Zylberstein komt trouwens tweemaal voor, op pagina's 165 en 185), zodat

de families een begin kunnen maken met hun rouw en hun nagedachtenis kunnen eren; en ook zodat historici de namenlijst kunnen opstellen en het verhaal vertellen van wie zijn omgekomen. In die zin wordt door 1945. *Les rescapés juifs d'Auschwitz témoignent* duidelijk dat nog andere onderzoeken en vertalingen noodzakelijk zijn, naast meer aandacht voor het grafische gehalte van

AUTEURS

PAUL BERNARD-NOURAUD

EHESS-CRAL